

Icoana, mărturie a credinței și trăirii ortodoxe a țăranului-preot din Ardeal

Icoana, obiect de cult în biserica răsăriteană și în casa creștinului ortodox, este considerată ca fiind indispensabilă vieții religioase, ea având un loc special în sufletele credincioșilor.

Atât în viața cotidiană, cât și în viața Bisericii, icoana are un rol deosebit de important, creștinul ortodox având conștiința că participă la marea familie a Sfinților. De cele mai multe ori este suficient să contemplăm icoanele din casele noastre sau din bisericile noastre pentru a nu ne simți singuri în fața greutăților pe care ni le oferă viața aceasta efemeră.

Icoana sfințește locul unde ea se află și ne sfințește și pe noi cei care ne rugăm și ne atingem de ea cu suflet sincer și curat.

Icoana crează în credincios sentimentul unei prezențe divine, calde, iubitoare, tangibile. Ea este întâlnirea cu Hristos, pentru că, a te ruga în fața icoanei lui Hristos, înseamnă a te ruga, de fapt, în fața Lui, care este prezent în mod real (este o prezență duhovnicească). După cum în Euharistie forma pâinii și a vinului nu este Hristos, ci locul prezenței reale, la fel icoana nu este Hristos, ci locul prezenței Sale duhovnicești. **Astfel, omul este modelat de ceea ce contemplă (icoana) în mod progresiv, ajungând să strălucească precum chipurile reprezentate în icoane.**

În Tradiția ortodoxă românească s-au găsit icoane în toate casele și, de cele mai multe ori, nu doar în casă, în general, ci chiar în fiecare cameră. Linia acestei tradiții au urmat-o cu fidelitate creștină, oamenii de la sate. În casa țăranului, icoanele erau fixate pe pereții dinspre răsărit. Nu departe de acest loc se găsea un colț unde era ținută aprinsă o candelă, o lumânare, unde se păstra Biblia, cărțile de rugăciune, tămâie, agheazmă și alte lucruri legate de viața spirituală. În fiecare dimineață și seară, sau la alte momente, potrivit rânduielii personale a fiecăruia, credinciosul vine în fața altarului dinspre răsărit și se roagă, aprinde o candelă, face metanii. Această practică nu este altceva decât o prelungire a Sfintei Liturghii în viața obișnuită a omului, acea liturghie după Liturghie de care vorbește Nicolae Cabasila. Mulți oameni au acasă, așa cum se află și în Biserică, un perete întreg de icoane. Acest lucru scoate în evidență rolul comunitar al

icoanei și mai ales faptul că, în mica biserică de acasă, omul devine preot, un liturg de dimensiune universală, în mijlocul creației și în primul rând al comunității bisericești din care face parte.

Condițiile care au determinat apariția picturii pe sticlă

Apariția primelor icoane pe sticlă în Ardeal poate fi situată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Cea mai veche icoană datată și menționată de bibliografia de specialitate, aflată în satul Ribicioara de Jos, regiunea Hunedoara, poartă anul 1778, deci nu după mult timp după primele icoane pe sticlă apărute în Silezia și Bavaria, în jurul anului 1740.

Faptul că la Brașov, după numai doi ani, deci în 1780 lucrează zugravul *Ioniță ot Brașov*, care semnează și datează în anul menționat o icoană pe sticlă a Maicii Domnului cu pruncul în brațe, cât și faptul că la Lancrăm, lângă Sebeș Alba, există o icoană reprezentând "*Adormirea Precistei*", operă a zugravului Nicolae, datată 1787, dovedește că pictura pe sticlă era răspândită în mai toate părțile ardeleni și, ca atare, presupune un început anterior anului 1778 cu cel puțin unul sau chiar două decenii. Ne apropiem deci de data apariției primelor icoane pe sticlă apusene. Se poate afirma astfel, că iconografia pe sticlă apare aproape simultan în toată aria ei de răspândire europeană și că ea a fost determinată în primul rând de apariția, spre sfârșitul secolului al XVII-lea, a glăjăriilor care produc, pentru prima dată, suprafețe mari de sticlă și în același timp la prețuri accesibile¹.

Stefan Meteș, plecând de la informația dată de *Șematismul* de la Blaj din 1900, amintește că în satul Joseni (la 8 Km de Gheorgheni), județul Harghita, se află patru icoane de tipul icoanelor care aparțin Transilvaniei de nord, prin concepția artistică, prezentarea monumentală a portretelor de sfinți, decorativismul coloritului, datate 1796, ca fiind lucrate de Popa Sandu. Ion Apostol Popescu îl localizează pe zugravul Popa Sandu la Iernuțeni, pe valea Mureșului, unde existența acestui iconar, în jurul anului 1800 este confirmată de tradiția locală².

Trebuie precizat că iconografia pe sticlă nu este un produs artistic exclusiv al românilor din Ardeal ci, ea apare mai întâi în unele regiuni germane ca apoi să se răspândească extrem de rapid în întreaga Europă.

Icoanele pe sticlă ardelenene reprezintă un fenomen artistic original și cu totul specific, complet diferit de iconografia pe sticlă apuseană, în ce privește aspectul artistic (coloritul folosit, compoziția icoanei, expresivitatea personajelor) și tematica folosită.

Dacă în Țările Române, domnitorii și boierii, mari ctitori, își înzestrau mănăstirile și bisericile cu icoane, în Transilvania, aflată sub dominație străină până la începutul secolului al XX-lea, n-a existat în rândurile populației românești o clasă înstărită, capabilă să finanțeze o viață artistică; biserica se sprijinea pe marile mase țărănești pentru a ridica lăcașuri de cult în sate și orașe, împodobindu-le cu icoane, străduindu-se astfel să susțină continuitatea tradiției românești. Condițiile social-economice ale țăranilor români din Transilvania au contribuit la apariția picturii pe sticlă. Iconița pe sticlă, modestă și nepretențioasă, dar strălucitoare și sensibilă prin cromatica sa vie „o frântură din împărăția cerească, oglindită într-un ciob de sticlă prins într-o umilă ramură de brad era la îndemâna chiar și a celui mai sărac dintre plugarii români, aflați parțial, încă în secolul al XVIII-lea, în stare de iobăgie. Icoana pe sticlă era capabilă să satisfacă dorința masei țărănești sărace de a avea în casă protectorii existenței sale. Destinată țăranilor și lucrată de ei, icoana pe sticlă ardelenescă s-a servit de limba vorbit de popor, de simbolurile și «codurile» sale plastice, traducând mesajul credinței ortodoxe în graiul acelora care de la ea așteptau alinare și ocrotire. Se înțelege de la sine că tematica acestei picturi religioase, adresată țăranilor, a îmbrățișat mai cu seamă soborul sfinților, al protectorilor muncii și vieții lor zilnice”³.

Românii din Transilvania au înlocuit icoana pictată pe lemn, destul de costisitoare, lucrată de meșterii formați în atelierile mănăstirești din Moldova și Muntenia, de la Muntele Athos, cu iconițe pe sticlă, ieftine și lucrate în țara lor. Factorii care împiedicau procurarea icoanelor pe lemn erau sărăcia, izolarea comunităților rurale și numărul foarte mic de centre religioase din Transilvania care nu puteau să acopere cererea mare de icoane.

Icoana - protector al țăranului iconar și document etnografic

Icoanele pe sticlă, lucrate de țărani și destinate țăranilor, sunt singurul gen al artei populare în care pictura se manifestă ca factor independent, fără a fi subordonat unui scop ornamental. Sub raportul conținutului, icoanele permit o pătrundere adâncă în spiritualitatea plugarilor ardeleni din veacurile XVIII și XIX. Cu toate că icoanele pe sticlă transilvănene sunt creațiile individuale ale unor meșteri populari, ele exprimă totuși mentalitatea și sensibilitatea colectivității satului românesc. Iconarii transilvăneni erau țărani ca toți consătenii lor, cu care împărțeau aceleași condiții economice, sociale și culturale. Ei au dat glas, au exteriorizat plastic, fondul comun al masei populare. Astfel, țăranul român își dezvăluie în icoanele sale concepțiile de viață, concepțiile despre etică și dreptate socială, imaginea pe care și-o face despre lumea nevăzută a raiului și a iadului, transpunând cu firească spontaneitate, povestirile biblice în peisajul și veșmântul satului ardelenesc, singura realitate cunoscută lui⁴.

Icoana pe sticlă constituia un prețios obiect de cult, singurul protector al țăranului oropsit, în vremuri nu demult apuse, spre care își îndrepta nădejdea pentru o schimbare și viață mai bună, de pace și libertate. Biserica nu era numai centrul vieții sociale și culturale ci, supuși cum erau presiunilor de asimilare din partea stăpânilor puternici fie, ei unguri sau habsburgi, ea era scut în spatele căruia ei își păstrau tradiția și limba, într-un cuvânt identitatea etnică națională și spirituală⁵.

Nu întâmplător, icoanele pe sticlă au apărut în Transilvania în vremuri în care țăranul român era nevoit să-și apere mereu credința împotriva presiunii de catolicizare exercitată de imperiul habsburgic.

Credința ortodoxă strămoșească îi era cu atât mai scumpă țăranului român din Ardeal cu cât ea era aproape singura lui mângâiere în viața sa de totală asuprire națională, economică și socială. Țăranul român din Transilvania secolelor XVIII și XIX trăia într-o izolare aproape totală de centrele urbane, conservându-și intact și integral propriul său univers spiritual și material, oglindit și în icoanele sale. Acestea „sunt expresia unei arte încărcată de toate sensurile și corelațiile lumii reale și lumii supranaturale, așa cum ele se reflectă în conștiința țăranilor români din acea epocă. Dacă prima deosebire dintre tablourile pe sticlă apusene și icoanele românești vizează calitățile

artistice, marcând diferența dintre artizanatul meșteșugăresc produs în serie și arta țărească-creație spontană și individuală, a doua deosebire se referă la conținutul tema-tic și iconografic. Întreaga pictură pe sticlă din centrul Europei abordează și tematica laică în afara celei dominant religioase, de esență catolică, iconografia cât și factura lor fiind de tradiție barocă. În schimb, Transilvania este singurul teritoriu unde icoanele pe sticlă adoptă iconografia ortodoxă de proveniență bizan-tină. Această poziție aparte a icoanelor românești, în marea familie a picturii pe sticlă central-europene, dovedește, mai mult, indes-tructibila unitate milenară pe care a format-o romanitatea din Transilvania cu aceea din Țările Române, acestea din urmă aparținând sferei de influență a lumii bizantine. Unitatea românilor de dincolo și de dincoace de Carpați s-a păstrat nealterată, deși Transilvania a aparținut artei de influență occidentală⁷⁶.

Astăzi, pictura țărească pe sticlă reprezintă cel mai important document etnografic, plastic, care reflectă lumea spirituală, trăirea sinceră și credința ortodoxă a țăranului român din Ardeal, asemeni unor doine sau colinde pictate. Pe lângă valoarea artistică incontestabilă, așa cum afirmam mai sus, icoanele aveau și o funcție de protector împotriva bolilor și calamităților naturale care amenințau viața și munca țăranului în trecut.

Simbolismul temelor specifice iconografiei pe sticlă din Transilvania

Nu trebuie uitat faptul că există o anumită simpatie pentru anumite personaje, simpatie care se bazează și pe evlavie, dar și pe anumite necesități legate de viața cotidiană specifică țăranului. Astfel, fiecare sfânt a căpătat o anumită semnificație: *Sfântul Nicolae* era considerat aducător de noroc și îngrijitorul fetelor sărace, *Sfântul Gheorghe* apărătorul vitelor și recoltelor, *Sfântul Haralambie* apărătorul de boli și în special de ciumă și holeră, *Sfântul Ilie* apărătorul recoltelor, apărătorul de trăsnet, stăpânul norilor. Dintre icoanele reprezentând pe Iisus, cele mai răspândite sunt cele cu *Mântuitorul și vița de vie*; urmează apoi Prăznicarele: *Botezul*, *Iisus Împărat*, *Răstignirea*, *Cina*, *Punerea în mormânt*, *Învierea*, *Înălțarea la cer*, *Intrarea în Ierusalim*, *Nașterea*, *Iisus rugându-se în Ghetsimani*, *Iisus în trei chipuri*.

Icoanele reprezentând pe Maica Domnului au următoarele tematici: *Maria cu pruncul în*

brațe, *Maica Domnului îndurerată* - în colț Iisus răstignit-, *Maica Domnului Împărăteasă*, *Încoronarea maicii Domnului*.

Alte teme des întâlnite sunt: *Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril*, *Masa Raiului*, *Sfinții Trei Ierarhi*, *Sfinții Petru și Pavel*, *Judecata de Apoi*, *Sfânta Treime*, *Sărmanul Lazăr*, *Stejarul din Mamvri*.

Dacă celelate teme se regăsesc și în icoanele apusene, tema specifică iconografiei ardelenne pe sticlă este *Mântuitorul și vița de vie*. Simbolul acestei icoane pare la prima vedere destul de transparent: ea transpune pictural *Taina Euharistiei*. Semnificația ei este însă foarte profundă. Ea reliefează legătura temei cu **tradiția dacă**. Tema *Mântuitorului și vița* nu apare numai odată cu iconografia pe sticlă. Deși ea se rezumă la aria Ardealului, ea apare deja anterior secolului al XVIII-lea în frescele bisericesti, și anume în altarul bisericilor ardelenne. Prezența viței de vie, a strugurilor și a vinului, pe care Iisus îl stoarce în potir, e dovada persistenței vechiului cult al viței, cultul lui Dionisos, și care, cu toată reforma religioasă a regelui dac Burebista și a mai marelui preoților Deceneu, s-a menținut vie în sufletul urmașilor⁷⁷.

Icoana *Mântuitorul și vița de vie* e cea mai răspândită și în același timp cea mai deosebită icoană pe sticlă. Se pune întrebarea, care e simbolul ei și totodată care e credința a cărei expresie simbolică este? Vița de vie, simbol vechi al eliberării de griji, al fericirii, e preluat din tezaurul de imagini păstrate de tradiția folclorică și pus în legătură cu Mântuitorul. Mântuirea simbolizată prin prin potirul euharistic, și fericirea, simbolizată prin vița de vie, nu se pot obține decât prin jertfă. Găsim îmbinat aici, într-un tot armonic, noțiunea de jertfă specific creștină și noțiunea folclorică de jertfă - realizarea unei opere mărețe pretinde neapărat o jertfă - atât de clar exprimată în tema Meșterului Manole.

Mântuitorul și vița de vie este deci un simbol al credinței în Hristos, Mântuitorul, prin jertfa Sa de pe Cruce, cât și un simbol al credinței după care numai smerenia și jertfa pot duce la realizarea fericirii spirituale. Jertfa, problematica ei, a preocupat mult gândirea poporului nostru. Literatura populară abundă în această privință. Jertfa e înțeleasă însă într-un mod activ și nu ca o predare în mâinile dușmanului, ca ceva pasiv, inert. Jertfa e luptă, luptă neîncetată și grea dusă pe două planuri. E o luptă internă și neîntreruptă cu tine însuți, cu

comoditatea, inerția și desfătarea proprie. Pe de altă parte, lupta e dusă cu răul extern din lumea înconjurătoare. Acest aspect al luptei e des reprezentat în iconografia pe sticlă. Sfinții Arhangheli Mihail sau Gavril, care țin într-o mână spada, simbolul alupei active cu un dușman extern și în cealaltă mână potirul, simbolul mântuirii. Sfântul Gheorghe și Sfântul Dimitrie, cavaleri în zale care luptă cu lancea împotriva balaurului, simbol al aceluiași rău existent în lume. Trebuie relevat faptul că în spatele Sfântului Gheorghe apare un băiat care ține în mână același simbol al mântuirii: potirul. Mesajul este clar: lupta împotriva răului extern se face în scopul mântuirii.

Credința țaranului român nu e un fenomen vag bazat pe simple povești, ci ea e puternic ancorată în istoric. Astfel icoanele reprezintă tocmai momentele principale ale acestei istorii, într-un cadru cât mai real, mai apropiat lumii sale deci în cadrul rustic, în cadrul oprimat, sărac și umil al țaranului român al secolului al XVIII-lea și al XIX-lea, supus stăpânirilor străine și greutăților vieții de la țară.

Toate aceste exemplificări și analizări ale temelor folosite în icoanele pe sticlă, îl recomandă pe țaranul iconar ca pe un neobosit preot luptând pentru păstrarea credinței cu adevărat ortodoxe, pentru slujirea bisericii sale atinse de tunurile celor străini și dușmani ai identității etnice și spirituale românești.

Țaranul român-preot liturghisitor în "catacomba gospodăriei sale"

S-a afirmat că pictarea icoanelor era o îndeletnicire mai ales a călugărilor, care realizau o pregătire duhovnicească pentru această lucrare iconografică, dar constatăm că arta țaranilor iconari s-a conjugat cu cea a călugărilor, și unii și alții exprimându-și în felul acesta simțămintele lor artistice și credința lor ortodoxă, pe care le-au pus întotdeauna în slujba unității de cuget și simțire românească. Trebuie menționat faptul că a zugrăvi o icoană este liturghie, slujire. De aceea, iconarul, țaran sau monah, a fost un liturghisitor, un slujitor al întregii comunități bisericești. Mai mult, țaranii au făcut teologie și au slujit printre altele și prin icoane, dovedind o bună cunoaștere a învățăturilor și canoanelor ortodoxe ca și ierarhii, preoții și călugării. Prin icoanele zugrăvite, țaranii iconari s-au înscris în lucrarea de slujire permanentă a Bisericii, dovedindu-se continuatori ai misiunii Bisericii în fiecare casă ortodoxă românească, *peretele dinspre răsărit devenind*

altar de unde s-au împărtășit de prezența spirituală și cuvântul lui Dumnezeu zugrăvit, tot credinciosul.

Sfântul Teodor Studitul, un apărător al Sfințelor Icoane, compară icoana Mântuitorului cu Evanghelia - care este o icoană verbală: „*Hristos nu a poruncit nicăieri să scriem nici măcar cel mai neînsemnat cuvânt. Și totuși, chipul său a fost conturat de Apostolii săi și păstrat până astăzi. Ori, ceea ce este reprezentat pe de o parte cu cerneală și pe hârtie este reprezentat în icoană prin diverse culori sau printr-un alt material*”⁸.

Casa țaranului-preot, prin lucrarea iconografică deosebită pe care o săvârșea, a devenit „*biserica de acasă*”. Pe aceasta dușmanii credinței lui nu i-au dărâmat-o cu tunurile. Ea exista și, odată cu ea, se continua și misiunea ei duhovnicească. Câtă durere i-au picurat dușmanii în suflet țaranului, când i-au furat și i-au zdrobit biserica. De aici și dorința și lupta lui aprigă de a apăra adevărurile de credință, de a-și intensifica legătura cu Dumnezeu prin rugăciune, icoane, cruce, obiceiuri, tradiții. Situația aceasta era cumva similară celei din primele veacuri, când primii creștinii s-au mutat în catacombe pentru a-și exercita cultul și legătura credinței lor cu Dumnezeu. În secolele XVIII-XIX, **țaranul preot luptă în „catacomba gospodăriei sale”** pentru a-și apăra credința și legea strămoșească, zugrăvind icoane, inspirându-se din realitățile istorice trăite. Nu întâmplător, sfinții au căpătat chipuri transilvănene, fiind îmbrăcați în costume locale și înconjurați de trandafiri din grădina țaranului sau de ornamente cu care își ornamentau poarta sau pridvoarele caselor. Iconarii aveau în față modele vii de martiri, cei care au luptat pentru apărarea Ortodoxiei, începând din anul 1744 de când autoritățile habsburgice au început să impună credincioșilor acceptarea uniației.

Chiar dacă tunurile generalului Bukow au atins bisericile și mănăstirile, fiind distruse până la temelii, credința țaranului n-a putut fi atinsă. **Iconarii au mutat atunci mănăstirile la țară, în taina odăilor luminate de candelă și astfel, în loc de două sute de mănăstiri distruse au apărut zeci de mii de alte altare, în toate casele.**

Țaranul român - iconar și teolog prin imagine

Icoana este „*teologie în imagini*”, ea anunțând prin culori ceea ce Evanghelia

propovăduiește prin cuvânt. Pictura pe sticlă îl recomandă pe țăranul român ca pe un adevărat iconograf, și mai mult, ca pe un neobosit teolog prin imagine.

Părintele Dumitru Stăniloae face următoarea observație: *“Să ne dezobișnuim de a mai considera pe țărani niște copii care nu înțeleg și nu se preocupă de nimic din ceea ce formează conținutul credinței și prin urmare, îi putem purta cu vorbe goale spuse pe ton sentimental”*⁹.

Înaltul Antonie Plămădeală, fost mitropolit al Ardealului, aprecia la țăranul transilvănean calitatea excepțională de înțelegător, mai presus decât s-ar putea bănuși, al Teologiei și al iconografiei bizantine. *“Astfel a păstrat în arta iconografică pe care a cultivat-o caracteristicile acestei Teologii, dovedind o subtilitate cu mult superioară artei culte, academice, occidentale, deși geografic se afla pe jumătate în sfera de influență a Occidentului. Abstractizarea i-a fost ușor accesibilă, și linia sugerând carnația și dimensiunea spirituală și eternă a chipului pictat nu i-a făcut dificultăți. Dimpotrivă, reduce-rea la esențe l-a atras cu ușurință, înțelegând cum să exprime eternul față de efemer și cum să rețină din trusufletul unitar pe pământ, ceea ce e nepieritor și veșnic. Aceasta l-a ajutat pe iconar să exprime și divinitatea ca spirit, redându-ni-l de pildă pe Iisus printr-un simbol precum Iisus cel Euharistic, Om din coasta căruia iese viața de via, din al cărei strugure e stors vinul în potir! «Sângele Domnului din Trupul Domnului și Omul Iisus !” Iată un țăran în a căror artă «naivă» putem citi o supremă capacitate de abstractizare și de înțelegere exactă a ceea ce este Dumnezeu și relația noastră cu El, înțelegere și redare cu nimic mai prejos de a teologilor și monahilor”*¹⁰.

Cunoașterea țăranului este una practică, vie, rezultată în primul rând din viața liturgică, cu ritualurile și ceremoniile ei, care fixează mai bine decât orice școală acel minim de cunoștințe fundamentale, păstrându-le totodată nealterate. Uneori, țăranii sunt mai aproape de tainele lui Dumnezeu, pentru că trăiesc simplu, profund, sincer, decât unii teologi învățați, care prin sofisme și căi complicate vor să-l desopere pe Dumnezeu.

Primul lucru de neocolit, normal și normativ, pe care-l făcea țăranul la o sărbătoare era să se ducă la biserică, să se însoțească mai intens cu Dumnezeu. Se poate observa o foarte bună concordanță între învățătura dogmatică a Bisericii și credința țăranilor.

Se poate vorbi despre o teologie țărănească,

dacă privim termenul teologie în sensul lui originar (a spune despre Dumnezeu și a trăi în El), iar nu în sens universitar sau academic (disciplină de studiat). Teologia țăranului este mai presus de toate trăită și exprimările ei vin dintr-o experiență directă a omului cu Dumnezeu, acumulată pe parcursul a mai multe generații și filtrată în timp. Cu un cuvânt, ea înseamnă tradiție. Teologia țărănească sesizează mai repede realitatea prezenței lui Dumnezeu în lume și își trăiește viața raportând-o la prezența lui Dumnezeu. Țăranii exprimă dogmele mai mult implicit decât explicit, dar totdeauna deosebit de plastic. Important de văzut în icoane este faptul cum a fost surprins chipul creștin țărănesc al lui Dumnezeu și felul în care acest chip este perceput și exprimat în mod specific de țăran, direct sau indirect; se poate vedea ușor concordanța dintre acest chip și cel evanghelic sau apostolic. Țăranul avea un mod specific al lui de a recepta adevărurile lumii în care trăim în baza unei fine teologii pe care și-o formase de-a lungul timpului, în urma unei gândiri, legături și vorbiri directe, simple, autentice cu Dumnezeu. Această teologie (în înțelesul de vorbire despre și cu Dumnezeu) era trăită și exprimată firesc, la nivelul vieții de fiecare zi sau de sărbătoare, în concordanță cu gândirea isericii. Credința țăranului și exprimările ei: *-Dumnezeu știe! -Mare este Dumnezeu! -Dumnezeu Sfântul!* - toate arată cum viața țăranului era centrată, din punct de vedere spațial și temporal, pe învățătura Bisericii și pe cultul ei liturgic.

Prin simplitatea sufletului său și prin contactul mai puțin mediat cu Dumnezeu, țăranul poate ajunge uneori la un chip mai limpede al lui Dumnezeu și la exprimări, adesea, mai adecvate.

*“Teologia țărănească este o teologie a simplității, iar activitatea religioasă era centrul vieții satului românesc”*¹¹.

Viața spirituală și materială a țăranului-preot stă sub semnul icoanei și al crucii, așa cum grăiesc nenumărate exemple. În casă vedea copilul primele icoane, în fața cărora învăța să se închine; de la ele afla viețile sfinților, a Maicii Domnului și mai ales viața Mântuitorului, de la Naștere până la Înălțare. În general, gospodăria țăranului purta principalul însemn creștin, crucea, pe acoperiș, pe pereții caselor sau pe porți. Tot cu semnul crucii era înscmnată pita înainte de a fi începută.

Trebuie amintită evlavia țaranului-preot, ce se remarcă în grija pentru a pregăti prescura. Pentru el este foarte important să-și facă semnul crucii când pune bobul de grâu în brazdă, pentru că știa că acela este începutul liturghiei sale. El avea o participare activă și conlucrare efectivă la Sfânta Jertfă, deopotrivă interesați și angajați la ea, ca și preotul. Cea dintâi formă de manifestare a acestei colaborări active a sa ca și a credincioșilor, în general, la acțiunea liturgică este cântarea din biserică. În al doilea rând, credincioșii participă la jertfa liturgică. Ei aduc, prin preot, materia de jertfă - prescura și vinul, și mai ales credincioșii jertfesc viața lor sufletească sub forma spirituală a virtuților (pacea, mila, iubirea pentru semeni și întreaga creație a lui Dumnezeu) și a imnelor de slăvire pe care le înalță¹².

De altfel, țaranul român săvârșea zilnic o liturghie după modelul celei din biserică. Dumitru Stăniloae își amintește cum tatăl său, în zori, bocănind prin casă, rostea *Psalmul 50*, în timp ce se pregătea să iasă afară la treburile gospodăriei. La răsăritul soarelui rostea *Crezul*, iar seara la asfințit rostea *Tatăl nostru*, așezându-se la cină. Viața cotidiană a țaranului era încadrată în ritmurile liturgice ale bisericii. Clopotul bisericii dicta de asemenea, ritmurile vieții satului, absența dangătului de clopot producea un dezechilibru al vieții de zi cu zi al comunității satului, care constituia, în fapt, una cu comunitatea bisericii. Tot satul era un sat de creștini, un sat structurat în jurul bisericii. Fiecare membru al bisericii avea o mare grijă pentru păstrarea neștirbită a tradiției, care reprezenta un element foarte important al vieții țaranului.

Clopotul era un element indispensabil, cu o încărcătură spirituală deosebită, asemănat cu glasul îngerului ceresc care cheamă la o continuă și permanentă comuniune cu Dumnezeu și Sfinții. Așa înțelegem grija lor pentru clopot și gestul lor de a-l ascunde de ochii dușmanilor, care doreau să-l topească (în primul război mondial-pentru armata austro-ungară) pentru obținerea "*armelor morții*" îndreptate împotri-

va semenilor, zdrobind viața, libertatea și pacea. Sta ascuns sub brazda de pământ, lângă moșii și strămoșii lor și, chiar dacă sunetul clopotului nu mai străpungea văzduhul, *bolta catedralei cerului*, el se afla lângă ei, lângă mare familie a satului românesc, care-i asculta ritmurile în liniștea sufletului credincios.

Vedem astfel că „*un merit important în păstrarea credinței drepte revine neîndoielnic țăranilor*". Nae Ionescu merge până la a vorbi despre «*Biserica țăranilor*», care, cel puțin până la încheierea mitropoliilor celor trei provincii, a supliniit lipsa unei ierarhii bisericești, puternic încheiate.

Faptul că pentru poporul român Ortodoxia nu a fost o credință alipită, formală, ci una asumată, impregnată în ființa neamului, trăită intens, îl dovedesc atât comportamentul cât și caracterul românilor, atât viziunea lor despre lume și viață, manifestată în ceea ce fac, cât și realizările lor culturale și artistice. Orice drum într-un sat păstrător al celor vechi ale sale, orice carte cu texte populare, cel mai modest muzeu etnografic, dau mărturie despre profunzimea spirituală și rafinamentul artistic al românului. Dacă trecem totuși adesea nepăsători sau neglijenți pe lângă aceste frumuseți este poate numai pentru că ne-am obișnuit cu existența lor în preajma noastră și ne-am blazat"¹³.

Nu trebuie să uităm faptul că, icoana "este mai mult decât o învățătură sau un suport pentru rugăciune: ea este obiect de venerare"- spune Michel Quenot, convertit la Ortodoxie prin contemplarea icoanelor și convins că "o icoană pe care nu o mai venerăm seamănă cu un diamant lipsit de lumină: el nu mai trăiește, fiind cu toate acestea totdeauna gata să strălucească din toate părțile la cea mai mică rază de soare...privirilor (...) Ea se descoperă în liniștea unei întâlniri față-n față. Trebuie s-o ascultăm ca să ne arate în ea cuvântul"¹⁴.

Trebuie să o ascultăm, ca să ne arate în ea trăirea sinceră, profundă și credința ortodoxă dintotdeauna a țaranului-preot român din Ardeal, iconar și teolog prin imagine.

Nicoleta Ploșnea

Note / Notes

1. Bidian 1967, p. 1230.
2. Meteș 1964, p. 753.
3. Dancu 1975, p. 26.
4. Ibidem, p. 7.
5. Hitchins 1995, p. 31.
6. Dancu 1975, p. 14-15.
7. Bidian 1967, p. 1238.
8. Quenot 1993, p.31
9. Stăniloae 2005, p. 1
10. Plămădeală 1987
11. Nicolescu 2005, p.13
12. Cabasila 1997, p. 254-257,
13. Nicolescu 2005, p.10-11
14. Quenot 1993, p.116.

Bibliografie / Bibliography

- Bidian 1967**
AUGUSTIN BIDIAN, *Despre vechile icoane românești pe sticlă și tematicile lor* în "B.O.R.", 1967, nr. 11-12
- Meteș 1964**
ȘTEFAN METEȘ, *Zugravii și icoanele pe hârtie și sticlă din Transilvania*, în "B.O.R.", nr. 7-8, iulie-august 1964
- Dancu 1975**
IULIANA DANCU, DUMITRU DANCU, *Pictura țărănească pe sticlă*, Editura Meridiane, București, 1975
- Hitchins 1995**
KEITH HITCHINS, *Ortodoxie și naționalitate*, București, 1995
- Quenot 1993**
MICHEL QUENOT, *Icoana - fereastră spre absolut*, Editura Enciclopedică, București, 1993
- Stăniloae 2005**
DUMITRU STĂNILOAE, *Școala țărănească*, în COSTION NICOLESCU, *Elemente de teologie țărănească*, București, 2005.
- Plămădeală 1987**
ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Cuvânt înainte la Pictură pe sticlă de arhimandrit TIMOTEI TOHĂNEANU*, Sibiu, 1987
- Nicolescu 2005**
COSTION NICOLESCU, *Elemente de teologie țărănească*, Editura Vremea XXI, București, 2005
- Cabasila 1997**
NICOLAE CABASILĂ, *Tâlcuirea dumnezeieștii liturghii*, București, 1997

Résumé

L'icone, témolgnage de la croyance et de la vie orthodoxe du paysan-prêtre de Transilvanie

La peinture sur verre recommande généralement le paysan prêtre roumain de Transilvanie en tant que véritable iconographe et théologien par l'image. Les thèmes utilisés dans les icônes sur verre (le thème spécifique à l'iconographie sur verre d'Ardeal est "Le Sauveur Christ et la vigne") le recommandent aussi comme un prêtre infatigable luttant pour la conservation de la croyance vraiment orthodoxe, pour servir à son église atteintes par les canons des étrangers et ennemis de l'identité ethnique et spirituelle roumaine.

L'icone sur verre est un objet de culte précieux, le seul protecteur du paysan opprimé de Transilvanie dans des temps pas trop éloignés quand il était obligé de protéger sa croyance contre la pression de catholicisation exercée par l'Empire Habsbourg.

De nos jours, la peinture paysanne sur verre représente le document iconographique, plastique le plus important reflétant le monde spirituel, le vécu sincère et la croyance orthodoxe du paysan roumain de Transilvanie. Qui plus est, les paysans ont fait de la théologie et ils ont servi parmi d'autres aussi par des icônes en faisant preuve d'une bonne connaissance des enseignements et des canons orthodoxes comme les hiérarques, les prêtres et les moines.

Par les icônes peintes, les paysans iconnaires se sont inscrits dans le travail de service permanent de l'église, en démontrant qu'ils sont continuateurs de ce travail dans chaque maison orthodoxe roumaine, le mur de l'est devenant autel d'ou chaque croyant a partagé la présence spirituelle et du mot de Dieu peint. Ainsi, la maison du paysan prêtre devient "l'église de chez soi".

Dans les siècles XVIII-XIX, le paysan prêtre lutte "dans la catacombe de sa maison" (pareil aux chrétiens des premiers siècles) pour défendre la croyance et la loi ancestrale, par la peinture des icônes, en s'inspirant des réalités historiques vécues.